

dr Adam Kwieciński, adiunkt
Zakład Prawa Karnego Wykonawczego
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytet Wrocławski

Autoreferat przedstawiający opis dorobku i osiągnięć naukowych

1. Imię i nazwisko

Adam Kwieciński

2. Posiadane dyplomy i stopnie naukowe

2007 r. - dyplom doktora nauk prawnych. Specjalność: Prawo karne wykonawcze

Obrona pracy doktorskiej pt. *Lecznicze środki zabezpieczające i ich wykonywanie*
na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego

Promotor: Prof. dr hab. Leszek Bogunia

Recenzenci: Prof. dr hab. Zofia Sienkiewicz, Prof. dr hab. Stanisław Paweła.

2002-2007 Stacjonarne studium doktoranckie nauk prawnych na Wydziale Prawa,
Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego.

2002 r. - dyplom magistra prawa

Obrona pracy magisterskiej pt. *Wykonywanie kary pozbawienia wolności wobec
młodocianych*. Promotor: Prof. dr hab. Leszek Bogunia.

1997-2002 r. Studia stacjonarne prawa na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytetu Wrocławskiego.

3. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych

- adiunkt w Katedrze Prawa Karnego Wykonawczego Wydziału Prawa, Administracji i
Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego w okresie od 1.02.2008 r. do 30.06.2016 r.

- adiunkt w Zakładzie Prawa Karnego Wykonawczego Wydziału Prawa, Administracji i
Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego w okresie od 1.07.2016 r. do chwili obecnej

- kierownik Studiów Podyplomowych Prawa Karnego Wykonawczego na Uniwersytecie
Wrocławskim od 1.10.2011 r. do chwili obecnej.

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dn. 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 z późn. zm.)

Adam Kwieciński, *Wykonywanie kary pozbawienia wolności w systemie terapeutycznym*,
Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2017 r., ss. LVI, ss. 507 (monografia)

Omówienie celu naukowego wyżej wymienionej pracy i osiągniętych wyników ze wskazaniem ewentualnego jej wykorzystania

System terapeutyczny należy do tych instytucji prawa karnego wykonawczego, którym przypisuje się największy potencjał w ograniczaniu powrotności skazanych do popełniania przestępstw, a tym samym w osiągnięciu celów wykonywania kary pozbawienia wolności. Objęcie skazanych, u których zdiagnozowano określone dysfunkcje zdrowia psychicznego i fizycznego, odrębnym postępowaniem terapeutycznym uzasadnia się także względami penitencjarnymi- koniecznością zabezpieczenia porządku i bezpieczeństwa na terenie zakładu karnego oraz potrzebą wsparcia standardowych oddziaływań realizowanych wobec skazanego w czasie pozbawienia wolności. Motywowane jest również racjami natury humanitarnej i ekonomicznej. Bywa rozpatrywane w kategoriach kontynuacji ustawowych zadań państwa w zakresie ochrony zdrowia swoich obywateli. Bezspornie wykonywanie kary pozbawienia wolności w systemie terapeutycznym, od momentu jego ukonstytuowania w Kodeksie karnym wykonawczym, sytuuje się w gronie zagadnień kluczowych dla prawa karnego wykonawczego.

Jednocześnie coraz częściej akcentuje się, że szanse jakie wiązano z wprowadzeniem systemu terapeutycznego, nie są dziś w pełni wykorzystywane. Jako powody takiego stanu wymienia się niedoskonałą regulację prawną, wadliwą praktykę, jak i permanentnie obserwowane w tym obszarze niedostatki organizacyjne polskiego więziennictwa. Coraz więcej kontrowersji wzbudzają także rozwiązania prawne stanowiące ścisłe zaplecze systemu terapeutycznego. Dotyczą one m.in. ograniczeń w sferze autonomii decydowania przez skazanych o własnym zdrowiu, nowych przepisów rzutujących na sytuację prawną umieszczonych w tym systemie grup skazanych (zwłaszcza z zaburzeniami preferencji seksualnych), opieki postpenitencjarnej czy też środków postpenalnych stosowanych po karze pozbawienia wolności.

Potrzebę podjęcia badań nad prawnymi aspektami problematyki kary pozbawienia wolności wykonywanej w systemie terapeutycznym, wzmacniał fakt, iż mimo jej doniosłości, złożonego charakteru i licznych wątpliwości, które wzbudza na gruncie normatywnym, nie stała się wcześniej przedmiotem kompleksowego opracowania monograficznego. Każda z książek, które ukazały się przed wydaniem przedstawionej pracy, koncentrowała się bowiem na tematyce terapii prowadzonej jedynie wobec wybranej grupy skazanych przypisanej do systemu terapeutycznego (K. Linowski i J. Nowicka, *System terapeutyczny dla więźniów*

uzależnionych od alkoholu, Ostrowiec Świętokrzyski 2004 r.; M. Szwejkowska, *Skazani z zaburzeniami preferencji seksualnych. Studium karnoprawne i kryminologiczne*, Olsztyn 2013 r.; J. Konikowska-Kuczyńska, *Wykonywanie kary pozbawienia wolności w systemie terapeutycznym wobec skazanych uzależnionych od środków odurzających lub substancji psychotropowych*, Warszawa 2015 r.). Dodatkowo tylko ostatnia z wymienionych monografii uwzględniała w szerszym zakresie kontekst karnowykonawczy. Wspomnieć należy, że przed 1997 rokiem w literaturze prawniczej nie odnotowano ani jednej pozycji, która w sposób całościowy przybliżałaby zagadnienie postępowania ze skazanymi z zaburzeniami zdrowotnymi.

Wskazane wyżej względy zdecydowały o charakterze rozważań zamieszczonych w prezentowanej książce, jak i wpłynęły na wyznaczenie zakresu podjętych na jej potrzeby badań. Celem niniejszej pracy jest próba zrekonstruowania polskiego modelu prawnego postępowania ze skazanymi z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi, w tym skazanymi za przestępstwo określone w art. 197–203 KK, popełnione w związku z zaburzeniami preferencji seksualnych, upośledzonymi umysłowo, uzależnionymi od alkoholu albo innych środków odurzających lub psychotropowych oraz niepełnosprawnymi fizycznie. W związku z tym praca ma charakter analizy prawnej przepisów krajowych dotyczących kary pozbawienia wolności wykonywanej w systemie terapeutycznym i kwestii ściśle powiązanych z tą problematyką oraz istniejącej w tym względzie praktyki. Przyjęte założenia pozwoliły także na wskazanie optymalnych ram prawnych odrębnego postępowania z tymi szczególnymi grupami skazanych, które ustawodawca przypisał do tego systemu.

W ramach tego celu można wyodrębnić szereg zadań szczegółowych. Z pewnością do takich należało określenie celów kary wykonywanej w systemie terapeutycznym (art. 97 § 2 KKW) i zestawienie ich z podstawową w tym zakresie regulacją zapisaną w art. 67 § 1 KKW. Niemniej ważna stała się ocena prawidłowości i spójności, zawartych w art. 96 § 1 i 3 KKW, kryteriów kierowania skazanych do systemu terapeutycznego oraz ustalenie potrzeby normatywnego i organizacyjnego wydzielenia kolejnych grup skazanych cierpiących na deficyty zdrowotne. Istotną kwestią badawczą uczyniono cały zespół zagadnień, które miały związek z usprawnieniem procedury kierowania skazanych do systemu terapeutycznego. W ramach tego zadania analizowano czy osiągnięcie zadowalających efektów w tym obszarze jest możliwe poprzez korektę obecnej praktyki lub regulacji prawnych czy też konieczne będzie wprowadzenie nowych konstrukcji normatywnych. Jednym z pytań, na które próbowano uzyskać odpowiedź było to czy funkcjonujący na etapie postępowania wykonawczego system diagnostyczny jest w stanie należycie wyselekcjonować skazanych

wymagających oddziaływań specjalistycznych. W obliczu permanentnego niedostatku miejsc w oddziałach terapeutycznych podjęto próbę wskazania alternatywnych instrumentów, które byłyby w stanie zapewnić skazanym oddziaływania specjalistyczne o odpowiednim standardzie. Ponadto za konieczne uznano ustalenie charakteru, potencjału i przeznaczenia, systemu terapeutycznego realizowanego poza oddziałem specjalistycznym, w formule uznawanej dziś za subsydiarną (art. 96 § 4 KKW). W książce podjęto również próbę wyjaśnienia jak na tle, zapisanej w art. 97 § 3 KKW, zasady temporalnego pobytu w systemie terapeutycznym, traktować przypadki stałego przebywania w nim niektórych grup skazanych. Dla całościowej oceny sytuacji skazanych przypisanych do tego systemu przyjęto, iż niezbędna jest szersza analiza przepisów, które kształtują ich status prawny w postępowaniu wykonawczym, a więc również tych które są umiejscowionych poza systemem terapeutycznym. W jej toku zwrócono uwagę na tę grupę regulacji, które mogą wpłynąć na efekty podejmowanych wobec skazanych oddziaływań specjalistycznych, wzmacniając je lub niwecząc. Wśród zaplanowanych celów badawczych znalazło się uzyskanie odpowiedzi na to czy istniejące regulacje prawne wystarczająco zabezpieczają prawidłowość prowadzonej terapii i interesy objętych nią skazanych oraz czy w ich ramach przewidziano jakiegokolwiek mechanizmy mogące służyć ustaleniu skuteczności i gwarantować odpowiedni poziom prowadzonych w tym systemie oddziaływań? Pod tym kątem przeanalizowano m.in. regulacje indywidualnych programów terapeutycznych, stanowiących zasadniczy wyznacznik pracy specjalistów ze skazanym. Zdecydowano się także, po raz pierwszy w tak szerokim zakresie, zbadać czy obecne przepisy dopuszczające przymusowość diagnozy i leczenia w trakcie wykonywania kary pozbawienia wolności (art. 83 KKW, art. 116b KKW, art. 117 KKW) odpowiadają współczesnym standardom medycznym w tym względzie a także czy są zasadne w kontekście skuteczności takich zabiegów i przyjętej w prawie karnym wykonawczym zasady wzmacniania podmiotowości skazanych oraz czy skazani poddani tej procedurze dysponują odpowiednimi instrumentami prawnymi do jej zakwestionowania. Na końcu spróbowano wyjaśnić czy obecny system zwolnieniowy i pomocy postpenitencjarnej w koniecznym stopniu uwzględnia specyfikę potrzeb skazanych, którzy odbyli karę w systemie terapeutycznym i czy na etapie postpenalnym dysponujemy innymi instytucjami, które mogłyby wymusić na skazanym kontynuację terapii poza zakładem karnym z jednoczesnym zachowaniem jakiejś formy instytucjonalnej kontroli nad nim.

W książce uwzględniono w koniecznym stopniu dalsze otoczenie normatywne umiejscowione poza regulacjami składającymi się *stricte* na system terapeutyczny. Decyzja aby przedmiotem badań uczynić funkcjonowanie także innych, współzależnych i

powiązanych z nim instytucji prawa karnego i karnego wykonawczego, była konieczna dla kompleksowej oceny wszystkich czynników warunkujących sprawne funkcjonowanie i efektywność systemu terapeutycznego. Tak szeroka perspektywa badawcza realizowana była jednak zawsze z założeniem, iż centralnym punktem analizy pozostaje sam system terapeutyczny.

Prawny charakter wspomnianej analizy nie oznacza, iż pominięto w niej specyfikę oddziaływań podejmowanych w ramach systemu terapeutycznego. Określenie metod i sposobów oddziaływań specjalistycznych na skazanych należy wprowadzić do medycyny, psychologii i metod rehabilitacji a nie do prawa, ale trzeba jednocześnie zaznaczyć, że nie sposób dokonać rzetelnej oceny przepisów normujących ten odcinek wykonywania kary pozbawienia wolności z pominięciem ustaleń wyżej wymienionych dziedzin wiedzy. Z tego powodu w książce wykorzystano szereg fachowych publikacji, zwłaszcza z zakresu psychiatrii i psychologii penitencjarnej, dotyczących specjalistycznych oddziaływań podejmowanych w warunkach więziennych. Charakter badanej instytucji wpłynął również na decyzję, aby ustalenia teoretycznoprawne skonfrontować z poglądami osób, które z racji wykształcenia i doświadczenia zawodowego są w tym zakresie najbardziej kompetentne. Adresatami ankiet w badaniach empirycznych stała się więc kadra specjalistyczna, zatrudniona w oddziałach terapeutycznych i ośrodkach diagnostycznych.

System terapeutyczny stanowi złożony problem natury prawnej i organizacyjnej. Dodatkowo przy jego analizie nie sposób pominąć kontekstu pozaprawnego działalności zakładów karnych, zwłaszcza związanego z oddziaływaniami leczniczymi, psychologicznymi i rehabilitacyjnymi. Tak rozbudowany charakter instytucji spowodował konieczność zastosowania do jej zbadania różnych, wzajemnie uzupełniających się metod badawczych. Dla osiągnięcia podstawowego postulatu, rzetelności badań naukowych, w analizie systemu terapeutycznego użyto w sferze ustaleń teoretycznych metody analizy historycznej i dogmatycznej, zaś w warstwie ustaleń praktycznych metody badań empirycznych.

Struktura monografii została podporządkowana dążeniu do osiągnięcia wskazanych wcześniej celów badawczych przy zastosowaniu dopasowanych do nich metod. Przystępując do realizacji tak zakreślonego zamiaru badawczego pracę podzielono na pięć tematycznych rozdziałów, uzupełnionych o wprowadzenie i podsumowanie oraz konieczne wykazy (skrótów, literatury, aktów prawnych, innych źródeł, orzecznictwa, tabel).

W rozdziale pierwszym, w ramach ujęcia historycznego, przywołano bogate doświadczenia rodzimej penitencjarystyki w przedmiocie specjalnego traktowania skazanych z deficytami zdrowotnymi, omówione odrębnie dla każdej grupy skazanych przypisanej do

tytułowego systemu. Niezależnie od tego szerzej opisano odmienności w statusie karno-wykonawczym skazanych za przestępstwo określone w art. 197-203 KK, popełnione w związku z zaburzeniami preferencji seksualnych. W tym miejscu przybliżono również przebieg prac legislacyjnych, które doprowadziły do usankcjonowania w KKW systemie terapeutycznego. Tę część książki zamykają informacje o ewolucji odrębnego postępowania ze skazanymi wykazującymi zaburzenia zdrowia fizycznego i psychicznego w perspektywie międzynarodowych standardów wykonywania kary pozbawienia wolności, wzbogacone wyborem judykatów ETPCz w tym temacie.

Kolejny rozdział miał dostarczyć kluczowych, z punktu widzenia zadań postawionych przed niniejszą monografią, ustaleń. Analiza całokształtu problemów dogmatyczno-teoretycznych dotyczących tytułowej instytucji, zawarta w rozdziale drugim, objęła bowiem tak zasadnicze dla jej bytu i prawidłowego funkcjonowania kwestie jak: przesłanki umieszczania skazanych w systemie terapeutycznym, rozwiązania prawne i organizacyjne dotyczące kierowania tam skazanych, problematyka badań osobopoznawczych oraz celów wykonywania kary pozbawienia wolności w systemie terapeutycznym. W dalszej kolejności do zbadania wybrano szereg zagadnień, które aktualnie generują największe zainteresowanie nauki i praktyki w tym obszarze. Zaliczono do nich m.in.: zasadność wprowadzenia programów tzw. krótkoterminowej terapii odwykowej, ograniczenia wynikające z przechodniości systemu terapeutycznego, wątpliwości związane z oddziaływaniami specjalistycznymi realizowanymi w formule pozaoddziałowej czy indywidualnymi programami terapii oraz poszukiwania alternatywnych, w stosunku do przepełnionych oddziałów terapeutycznych, instrumentów terapii skazanych.

Rozdział trzeci podejmuje analizę niezwykle złożonej i delikatnej materii badawczej, jaką jest bez wątpienia dopuszczalna na gruncie prawa karnego wykonawczego ingerencja w autonomię decydowania skazanego o własnym zdrowiu. Kwestia przymusowości penitencjarnej terapii została zbadana najpierw w oparciu o regulacje karno-wykonawcze, zwłaszcza określające status prawny skazanego (art. 116 § 1 pkt 3 KKW). Przepisy te zostały następnie zestawione z powszechnie obowiązującymi regulacjami tzw. ustaw zdrowotnych, dla których standardem jest odchodzenie od paternalistycznych relacji terapeutycznych. W tej części pracy omówiono przypadki ograniczeń w suwerennym decydowaniu skazanego w sferze badań, leczenia i rehabilitacji, w których zachodzi czytelne powiązanie z wykonywaniem kary pozbawienia wolności w systemie terapeutycznym (art. 83 KKW, art. 116b KKW i art. 117 KKW).

Odrębna część monografii to rekonstrukcja systemu środków prawnych, które na etapie postpenalnym mogą przyczynić się do zapobieżenia roztrwonieniu efektów oddziaływań specjalistycznych uzyskanych w systemie terapeutycznym. W rozdziale czwartym, poza tradycyjnymi formami związanymi z przygotowaniem skazanych do zwolnienia i świadczeniem pomocy postpenitencjarnej, przybliżono także inne rozwiązania, które mogą być wykorzystane do utrwalenia poprawy stanu zdrowia i zachowania zwolnionego z zakładu karnego oraz wymuszają na nim kontynuację procesu terapeutycznego, przy zachowaniu dalszej formy instytucjonalnej kontroli. Do kręgu takich instytucji zaliczono rozmaite środki, często o odległym od siebie charakterze prawnym. Część z nich umiejscowiona jest poza prawem karnym *sensu largo*. Na potrzeby tego zadania badawczego poddano analizie m.in.: warunkowe zwolnienie, wybrane środki karne i zabezpieczające, niektóre rozwiązania ustaw zdrowotnych (NarkU, AlkU, ZdrPsychU). Nie pominięto również przepisów dwóch, budzących spore kontrowersje w nauce, ustaw: o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzającymi zagrożenia dla życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób oraz o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym.

Ostatni, piąty rozdział książki to prezentacja efektów badań empirycznych przeprowadzonych w różnych aspektach funkcjonowania tytułowej instytucji, uzupełnionych o wyniki analizy statystycznej. Bogate informacje pozyskane w toku badań empirycznych, opracowano na podstawie 371 prawidłowo wypełnionych ankiet. Projekt badawczy objął wszystkie 70 funkcjonujących wówczas (1.07.2016 r.) oddziałów terapeutycznych i 15 ośrodków diagnostycznych. Dane zebrano metodą sondażową za pomocą specjalnie opracowanego kwestionariusza ankietowego (zawierającego 32 pytania) od specjalistów (psychologów, pedagogów, terapeutów) zatrudnionych w tych placówkach. Stały się one źródłem cennej wiedzy na temat kary wykonywanej w systemie terapeutycznym. Dostarczyły wielu krytycznych ocen, jak i zawierały propozycje reform. Materiał uzyskany tą drogą uzupełniono o dane statystyczne pobrane z dostępnych powszechnie baz więziennictwa a w niezbędnym zakresie wzbogacone także o informacje wygenerowane specjalnie na potrzeby tego projektu naukowego przez komórki organizacyjne Centralnego Zarządu Służby Więziennej. Wszystkie one posłużyły jako punkt odniesienia w rozważaniach teoretycznoprawnych oraz jako weryfikator ustaleń dokonanych w toku badań ankietowych.

Przeprowadzona w powyższych ramach analiza przepisów i praktyki postępowania ze skazanymi z zaburzeniami zdrowia psychicznego i niepełnosprawnymi fizycznie odbywającymi karę pozbawienia wolności pozwoliła na sformułowanie licznych postulatów i

konkluzji w tej przestrzeni. Te, które uznano za najważniejsze dla realizacji podstawowego celu badawczego książki zebrano w jej *Podsumowaniu*. Pozostałe, z racji rozległości poruszanej problematyki jak i troski o przejrzystość rozważań, znajdują się zazwyczaj w zakończeniach poszczególnych podrozdziałów.

Wśród najważniejszych ustaleń znajdują się z pewnością te, które dotyczą systemu diagnozowania i kierowania skazanych do systemu terapeutycznego. Proces reformy tego obszaru powinien zostać poprzedzony oszacowaniem realnego zapotrzebowania na badania osobopoznawcze, zwłaszcza psychologiczne i psychiatryczne, w polskich jednostkach penitencjarnych. Dopiero na podstawie ich wyników można zaprojektować docelową sieć placówek diagnostycznych i dokonać korekty przestrzeni normatywnej. Nie należy mieć jednak złudzeń, choćby z uwagi na zadania jakie mają one do spełnienia w procesie wykonywania kary, iż sieć ta wymaga znaczącej rozbudowy a rola tego rodzaju badań w postępowaniu wykonawczym powinna wzrosnąć. Z tego też powodu kryterium prowadzenia badań psychologicznych i psychiatrycznych „w miarę potrzeby” (art. 83 § 1 KKW) musi być interpretowane jak najszerszej, zgodnie z realnie występującymi potrzebami, a nie odgórnie limitowane skromnymi możliwościami ośrodków diagnostycznych. Wszystko to sprawia, że pilnie należałoby podjąć ostateczną decyzję co do modelu organizacyjnego więziennej diagnostyki zdrowotnej. Wydaje się, że najlepszym wyborem byłoby konsekwentnie realizowanie kierunku, ujawnionego przez ustawodawcę w treści art. 83 § 2 KKW, gdzie ośrodki diagnostyczne zostały usytuowane w centrum tych działań. Wymaga to jednak jasnego podziału kompetencji między ośrodkami a zwykłymi zakładami karnymi (które pełniłyby tylko rolę przesiewową) oraz znaczącego doetatyzowania i rozbudowy tych pierwszych. Niezależnie od tego już dziś należałoby wyposażyć kadrę z jednostek podstawowych w umiejętności rozpoznawania symptomów mogących świadczyć o potrzebie wdrożenia wobec skazanego badań specjalistycznych oraz uporządkować niespójną regulację tej problematyki rozrzuconą między kilkoma aktami prawnymi. Dla poprawy jakości ustaleń osobopoznawczych konieczne są także zmiany wadliwej praktyki stosowania art. 11 § 2 KKW (niedosyłanie przez sądy informacji o skazanym) oraz wyjaśnienie wątpliwości narosłych wokół art. 14 § 1 KKW (co do umocowania organów wykonawczych w kwestii zarządzenia wywiadu środowiskowego). W niedalekiej perspektywie należy przygotować się (opracować instrumentarium, regulacje prawne, przeszkolić kadry) do szerszej implementacji w postępowaniu wykonawczym mechanizmów tzw. szacowania ryzyka. Byłyby one przydatne nie tylko dla usprawnienia klasyfikacji skazanych, ale mogłyby służyć jako wsparcie przy podejmowaniu innych decyzji procesowych.

Analiza potwierdziła tezę o niewykorzystanym potencjale rozwiązania z art. 62 KK, które pozwala sądowi orzekającemu określić już na etapie wymiaru kary, iż będzie ona wykonywana w systemie terapeutycznym. Zaproponowano jednocześnie działania, które pozwolą na realne uruchomienie tego mechanizmu (m.in. bardziej kategoryczne sformułowanie w tym przepisie zadań sądu *meriti*). Natomiast już na gruncie penitencjarnym sformułowano postulat usprawnienia kwalifikacji skazanych do systemu terapeutycznego poprzez stałe włączenie psychologa zakładowego w prace komisji penitencjarnej w tej przestrzeni (art. 76 § 1 pkt 2, 6 *in fine* i 8 KKW). *De lege ferenda* przedstawiono koncepcję głębszej reformy zakładającej oparcie decyzji kierującej skazanego do terapii na orzeczeniu ośrodka diagnostycznego.

Nie do utrzymania jest art. 88 § 3 pkt 3 KKW, na którego mocy ustawowym nakazem osadzenia w jednostce typu zamkniętego są obejmowani wszyscy skazani z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi, w tym skazani za przestępstwo z art. 197-203 KK, popełnione w związku z zaburzeniami preferencji seksualnych oraz upośledzeni umysłowo. Zaleca się jego usunięcie i tym samym powrót do ogólnych zasad kierowania skazanych do właściwych zakładów karnych. Z kolei władze więzienne winny podjąć wysiłek dywersyfikacji typologii oddziałów terapeutycznych przeznaczonych dla tej grupy skazanych.

Krytyczną ocenę zyskały także inne, wprowadzane po 2005 roku, przepisy regulujące w sposób odmienny status prawny skazanych za przestępstwo z art. 197-203 KK, popełnione w związku z zaburzeniami preferencji seksualnych. W wyniku analizy większość z nich (poza wspomnianym art. 88 § 3 pkt 3 KKW były to: art. 89 § 3a KKW, art. 139 § 6a KKW, art. 151 § 2 KKW, art. 166 § 2 KKW i art. 168a § 3 KKW) uznana została za zbędne z punktu widzenia racjonalnego postępowania z tą grupą skazanych. Wniosek o ich usunięciu, sformułowany w książce, jest zaś konsekwencją tego, iż przypisywane im przez ustawodawcę zadania z powodzeniem mogą realizować przepisy ogólne. W obszarze postępowania z tą grupą skazanych zwrócono uwagę także na potrzebę interdyscyplinarnej debaty nad kwestią farmakoterapii. Niezależnie od wątpliwości, jakie wiążą się z tą formą leczenia razi bowiem niekonsekwencja ustawodawcy, który dopuszcza ją dopiero na etapie postpenalnym. Być może już teraz można rozważyć, aby w określonych przypadkach dopuścić jej stosowanie w systemie terapeutycznym za zgodą lub na wniosek samego zainteresowanego (skazanego), jeśli mogłoby to dać mu szansę na uniknięcie stosowania po karze środka zabezpieczającego.

Konieczne są także zmiany w art. 97 § 2 KKW. Przepis ten, określający istotną dla przebiegu terapii zasadę dostosowania warunków odbywanej kary do potrzeb zdrowotnych skazanych, powinien zostać sformułowany bardziej ogólnie. Ewentualnie należy uzupełnić

jego treść w ten sposób aby znalazły się w nim wszystkie (wymienione w art. 96 § 1 KKW) formy oddziaływań specjalistycznych w systemie terapeutycznym i przynajmniej najważniejsze spośród standardowych środków oddziaływania penitencjarnego, które winny być im podporządkowane.

W ramach poszukiwania rozwiązań mogących przyczynić się do redukcji czasu oczekiwania na terapię (zwłaszcza odwykową) zwrócono uwagę na wprowadzoną przepisami Ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii „przerwę w celu podjęcia leczenia i rehabilitacji” (art. 73a NarkU). Instytucja ta, będzie możliwa do szerszego zastosowania na tym polu jednak dopiero po usunięciu szeregu mankamentów, które są jej udziałem, a które wyliczono szczegółowo na kartach książki. Mimo to warto rozważyć, choćby z uwagi na dostrzeżony w niej potencjał motywacyjny, czy po wprowadzeniu tych korekt nie rozszerzyć jej zakresu na dalsze grupy skazanych (zwłaszcza alkoholików). Wiązałoby się to także ze zmianą jej przeznaczenia (objęłaby skazanych, którzy osiągnęli odpowiedni poziom zaangażowania do kontynuacji leczenia w warunkach wolnościowych) i oznaczałoby całościową jej regulację w KKW.

Wnikliwej ocenie poddano też, promowany od kilku lat przez władze więzienne, model programów tzw. krótkiej interwencji i terapii krótkoterminowej dla uzależnionych, wraz z powiązaną z nim formułą pozaoddziałową systemu terapeutycznego. Na tym tle sformułowano postulaty doraźnej poprawy sytuacji. Miałyby ona polegać na: określeniu charakteru oddziaływań realizowanych w tej formule, opracowaniu procedury kierowania tam innych, niż uzależnieni grup skazanych, uszczegółowieniu wymogów kwalifikacji dla personelu realizującego oddziaływanie w takiej formie, ustaleniu minimalnego poziomu oddziaływań poza oddziałem specjalistycznym, a także przyjęciu mechanizmów weryfikujących prawidłowość takich zabiegów.

W tej przestrzeni zaproponowano także rozwiązania, które stanowić powinny w przyszłości komponent modelu wykonywania kary pozbawienia wolności w systemie terapeutycznym. Opowiedziano się przeciwko dalszemu ograniczaniu zapisanej w art. 96 § 4 KKW zasady prymatu prowadzenia oddziaływań specjalistycznych w oddziałach terapeutycznych. Wydaje się, że placówki te powinny pozostać najważniejszym elementem tego systemu, jako gwarant w pełni profesjonalnej i kompleksowej terapii skazanych. Docelowo formuła pozaoddziałowa tego systemu powinna być przeznaczona dla skazanych, którzy zakończyli terapię w oddziale terapeutycznym, ale nadal wymagają jakiejś formy kontroli lub pomocy. Do systemu poza oddziałem można by także kierować skazanych zmotywowanych do podjęcia terapii, którzy jednak są zmuszeni oczekiwać na miejsce w

oddziale specjalistycznym. Nie ma jednak przeszkód aby ich motywacja była podtrzymywana np. w systemie programowanego oddziaływania. Podobnie wygląda kwestia programów krótkoterminowych dla skazanych uzależnionych. Przynajmniej część z nich (zwłaszcza w zakresie działań innych niż określone mianem „oddziaływań specjalistycznych”) mogłaby być realizowana także w ramach indywidualnych programów oddziaływań. Największą zmianę proponuje się w zakresie postępowania ze skazanymi, którzy wymagają oddziaływań specjalistycznych, ale nie chcą się im poddać. Zakładając w dalszej perspektywie zniesienie (lub co najmniej znaczne ograniczenie) przymusu leczenia uznano, że osoby takie będą pozostawać w systemie terapeutycznym tak długo, jak długo będą wymagać specjalistycznej pomocy i dopóki nie wyrażą woli skorzystania z niej (wtedy zostaną umieszczeni w oddziale terapeutycznym).

Nie do pogodzenia z zasadą temporalności pobytu w systemie terapeutycznym (a także zasadami indywidualizacji i podmiotowego traktowania skazanego) jest odgórne narzucanie, w drodze rozwiązań podustawowych, czasu trwania terapii w oddziałach dla skazanych uzależnionych. Czas realizacji programów terapeutycznych może być ustandaryzowany, co nie powinno jednak oznaczać braku możliwości dostosowania go do indywidualnych potrzeb skazanego. Zarazem w świetle tej samej zasady usprawiedliwione są liczne przypadki długiego pobytu w tym systemie skazanych z zaburzeniami psychicznymi, trwające niekiedy przez całą karę. Skazany przebywa bowiem w tym systemie tak długo, jak długo wymaga oddziaływań specjalistycznych, a to warunkowane jest z kolei specyfiką zaburzenia zdrowotnego, które może wymagać długoterminowej opieki specjalistycznej.

Następstwem proponowanych zmian będzie reforma indywidualnych programów terapeutycznych. Na dzień dzisiejszy można zgodzić się z utrzymaniem reguły opracowywania ich „w miarę potrzeby” przy współudziale skazanego. Docelowo jednak (przy ograniczeniu przymusowości terapii) należy czynić starania o większą partycypację skazanych w ustalaniu ich treści. Być może będzie musiało to nastąpić w drodze korekty przepisów poprzez wskazanie okoliczności, które mogą być podstawą odstąpienia od aktywnego uczestnictwa skazanego w konstruowaniu programu. W nowej formule systemu terapeutycznego kwestią otwartą pozostaje pytanie o sens utrzymywania takich programów dla skazanych poza oddziałami specjalistycznymi, zwłaszcza wobec tych, którzy odmawiają terapii lub uczestniczą w uproszczonych, skróconych formach oddziaływań o standardowym przebiegu. Konieczne wydaje się też wprowadzenie systemowej, okresowej ewaluacji indywidualnych programów terapii.

Obecna regulacja prawna niewystarczająco precyzyjnie określa następstwa braku współpracy skazanego na etapie realizacji indywidualnych programów terapeutycznych i w zasadzie nie przewiduje procedury podważenia tej oceny. Dzisiaj skazany, którego zaangażowanie zostało ocenione w ten sposób, nie ma możliwości ani jej zakwestionowania ani nawet przedstawienia swoich argumentów (decyzje komisji penitencjarnej w tym zakresie są niezaskarżalne- art. 76 § 4 KKW). W zestawieniu z faktem, iż skazany nie ma wpływu na decyzje o jego przypisaniu do systemu terapeutycznego, rozwiązanie takie jawi się jako niekorzystne w stosunku do tej grupy. *De lege ferenda* proponuje się aby konsekwencje takiej oceny znalazły czytelne odbicie w treści odpowiadających im instytucji (warunkowe zwolnienie, środki zabezpieczające) oraz w ustawowym usankcjonowaniu możliwości wycofania skazanego z oddziału terapeutycznego przed zakończeniem terapii (skazany pozostawałby w formule pozaoddziałowej systemu terapeutycznego).

Bliższa analiza kwestii związanych z ograniczeniami poszanowania autonomii woli do rozporządzania swoim zdrowiem w trakcie wykonywania kary pozbawienia wolności przyniosła szereg wniosków. Największa ich część dotyczyła niezbędnych korekt art. 117 KKW, które przynajmniej doraźnie pomogłyby zabezpieczyć interesy skazanych objętych „dobrowolnym przymusem” leczenia lub rehabilitacji. Poza wskazaniem licznych wad tej regulacji i sposobów ich naprawy (niespójności systemowe, luki, wątpliwości natury proceduralnej, rozbieżności co do zakresu podmiotowego i przedmiotowego tego przepisu) za najbardziej pilny postulat uznano konieczność przywrócenia możliwości zażalenia postanowienia sądu penitencjarnego wydanego w trybie art. 117 KKW. Bardziej zasadna wydaje się jednak głęboka zmiana w tej przestrzeni. Polegać by ona miała na znaczącej limitacji (w oparciu o rozwiązania wypracowane np. na gruncie ZdrPsychU) lub nawet całkowitej rezygnacji z oddziaływań specjalistycznych realizowanych z pominięciem woli zainteresowanego. W książce zaproponowano także rozwiązanie kompromisowe. Zgodnie z nim skazani, którzy odmawiają poddania się oddziaływaniom specjalistycznym pozostawaliby w systemie terapeutycznym. Różnica polegałaby na tym, że odbywaliby karę poza oddziałem specjalistycznym, aż do momentu podjęcia świadomej decyzji o rozpoczęciu terapii lub leczenia. Pomóc w tym miałyby objęcie ich intensywnymi zbiegami motywującymi oraz działalnością profilaktyczno-edukacyjną. Wydaje się jednak, że osiągnięcie trwałego sukcesu na tym polu uzależnione jest od tego czy stworzone zostaną takie konstrukcje prawne, które zaangażowanie skazanego w terapię i osiągnane efekty na tym polu powiążą wyraźnie z polepszeniem jego statusu w postępowaniu wykonawczym. W książce takie rozwiązania zostały wskazane.

W badaniach skonfrontowano potrzebę specjalnego traktowania skazanych z systemu terapeutycznego na etapie postpenitencjarnym z rzeczywistością normatywną i możliwościami organizacyjnymi w tej dziedzinie. Jako optymalny, z punktu widzenia utrwalenia efektów terapeutycznych i potencjału readaptacyjnego, przyjęto model wsparcia wzbogacony o sieć specjalnych placówek terapeutycznych o charakterze otwartym, uzupełnioną hostelami, w których zwolnieni z oddziałów terapeutycznych przebywali by do uzyskania samodzielności. Negatywnie oceniono aktualne rozwiązania prawne, wskazując na brak poważniejszych mechanizmów wsparcia dedykowanych potrzebom tej specjalnej grupy, skrytykowano niski poziom finansowania przedsięwzięć tego rodzaju oraz wieloletnie zaniedbania organizacyjne tej przestrzeni. Krytyka dała asumpt sformułowaniu propozycji zmian. Dotyczą one m.in.: przywrócenia art. 167 KKW, uregulowania statusu kuratora penitencjarnego, przejrzystego rozdziału kompetencji w procesie przygotowawczym między kuratelę a administrację penitencjarną. W obliczu słabości instytucjonalnych form pomocy postpenitencjarnej apelowano o usunięcie barier, które zmniejszają szanse readaptacji z pomocą rodziny i bliskich (zaproponowano zmiany art. 88 § 3 pkt 3 KKW, art. 100 § 1 KKW, art. 165 § 1 KKW). Konkluzje zamyka stwierdzenie, że na dziś najbardziej pożądaną zmianą byłoby takie ukształtowanie przepisów i wdrożenie praktyki, która zabezpieczyłaby zwalnianym, bez zbędnego oczekiwania i dodatkowego skierowania, miejsce we właściwym zakładzie terapeutycznym na wolności.

Słabość obecnego systemu pomocy postpenitencjarnej powoduje, iż należy realnie rozważyć szersze wykorzystanie w readaptacji tej grupy skazanych możliwości jakie stwarza warunkowe zwolnienie. W tym celu zaproponowano rozwiązania, które powinny pomóc we właściwym wskazywaniu skazanych, którzy są gotowi do zwolnienia (wykorzystując m.in. instrumentarium szacowania ryzyka powrotności do przestępstwa), a postanowieniu sądu penitencjarnego nadać treść adekwatną do potrzeb zdrowotnych zwalnianego. Jego podstawą miałby stać się wniosek dyrektora składany w imieniu skazanego, który pomyślnie ukończył terapię i wypełnia ogólne przesłanki ubiegania się o ten środek, z jednoczesną propozycją jego przyszłego kształtu.

W książce zbadano także inne instytucje, które potencjalnie mogą znaleźć zastosowanie w postępowaniu ze skazanymi zwolnionymi z zakładów karnych po odbyciu kary w systemie terapeutycznym. Szczególną uwagę poświęcono środkom zabezpieczającym. Skala powiązań i zależności między nimi a karą wykonywaną w systemie terapeutycznym wymusiła analizę tych dwóch instytucji pod kątem ich wzajemnej spójności. Większość sformułowanych na tym tle uwag dotyczy efektów niedawnej szerokiej reformy środków

zabezpieczających (np. stosowania niektórych środków w trakcie kary czy też orzekania środków nieizolacyjnych w postępowaniu wykonawczym). Także tutaj starano się zaprojektować skuteczne mechanizmy zaradcze na wypadek gdyby obserwacja nowych regulacji ujawniła, iż nie sprawdziły się w praktyce. Przykładem takich ratunkowych rozwiązań jest np.: ustawowe powiązanie orzeczenia o zastosowaniu środków zabezpieczających ze skierowaniem do systemu terapeutycznego, obowiązkowy raport podsumowujący pobyt skazanego w systemie terapeutycznym przekazywany podmiotom wykonującym środki zabezpieczające czy automatyczne orzekanie wolnościowych środków zabezpieczających jako konsekwencja uchylania się skazanego od terapii więziennej. Niezależnie od tego trzeba podjąć działania w celu ustalenia odpowiedniego poziomu i zapewnienia spójności więziennych programów terapeutycznych z tymi, które realizują placówki przeznaczone do wykonywania środków zabezpieczających.

W książce znalazła się cała grupa postulatów, które dotyczą usprawnienia organizacji i uporządkowania kwestii związanych z funkcjonowaniem instytucjonalnej postaci systemu terapeutycznego- oddziałów specjalistycznych. Listę otwiera konieczność doetatyzowania tych placówek z jednoczesnym uporządkowaniem czasu pracy personelu medycznego i określeniem zasad współpracy lekarzy z resztą zespołu terapeutycznego. Specjalnym systemem wsparcia należałoby objąć psychologów ogólnopenitencjarnych. Ta inwestycja zaprocentuje podniesieniem jakości wstępnej diagnostyki, krótkoterminowych programów terapeutycznych, lepszym wsparciem dla kadry niespecjalistycznej i wypełnieniem zaleceń zespołów terapeutycznych. Konieczne wydaje się także wdrożenie mechanizmu systemowych wzmocnień dla personelu oddziałów terapeutycznych. Obejmowałby on superwizje, system zachęt i ułatwień w podnoszeniu kwalifikacji zawodowych, nadanie pewnej samodzielności kierownictwu oddziałów terapeutycznych, w tym w zakresie doboru kadry. Należy także wypracować procedurę bliższej współpracy z podmiotami zewnętrznymi, prowadzącymi działalność w podobnym obszarze (szpitale, poradnie zdrowia psychicznego, uzależnień, grupy samopomocowe). W ostatnim czasie znaczącym elementem penitencjarnej debaty stała się kwestia stworzenia odpowiednich ram organizacyjnych dla odrębnego traktowania kolejnych grup skazanych w systemie terapeutycznym. W analizie przyjęto, że z prawnego punktu widzenia mogą one przybrać postać bądź nowych specjalizacji oddziałów terapeutycznych, specjalnych programów terapii dedykowanych określonej jednostce chorobowej albo jedynie polegać będą na wypracowaniu odpowiednich standardów postępowania z daną grupą. Do grup, których położenie w najbliższym czasie może ulec zmianie zaliczono: skazanych upośledzonych umysłowo, osoby z zaburzeniami osobowości

oraz skazanych w wieku senioralnym. Zastrzeżono, że decyzja o przyporządkowaniu ich do określonej formuły organizacyjnej może zapaść dopiero po szerokich konsultacjach multidyscyplinarnych. W przeciwnym kierunku zmierza analiza sytuacji skazanych niepełnosprawnych fizycznie. Tutaj zaleca się formalne zniesienie odrębnych oddziałów (do tej pory nieuruchomionych) i umieszczanie tych osób w celach mieszkalnych (odpowiednio dostosowanych architektonicznie) ze skazanymi zdrowymi z zapewnionym dostępem do opieki lekarskiej i rehabilitacyjnej. Ma to zapobiec ich gettyzacji i nieść walor wychowawczy. Z całą pewnością należy dokonać rozbudowy sieci oddziałów terapeutycznych i zadbać o ich bardziej równomierne rozmieszczenie w kraju. Widoczna jest także potrzeba polepszenia infrastruktury istniejących placówek. Konieczne jest zróżnicowanie typologii tych jednostek. Należy odejść od modelu organizowania ich jako placówek jednego (oddziały dla skazanych z zaburzeniami psychicznymi lub upośledzonych umysłowo) lub ewentualnie dwóch typów (oddziały dla uzależnionych). Wszystkie te działania powinny być jednak poprzedzone rzetelnymi ustaleniami epidemiologicznymi wśród skazanych, które pozwolą realnie oszacować zapotrzebowanie na tego typu oddziaływanie podczas wykonywania kary pozbawienia wolności.

Książka „*System terapeutyczny wykonywania kary pozbawienia wolności*”, stanowiąca prawną analizę tytułowej instytucji, powstała z myślą o szerszym dyskursie multidyscyplinarnym nad potrzebą i ewentualnymi kierunkami zmian w przestrzeni postępowania ze skazanymi przejawiającymi deficyty zdrowotne. Wyniki badań zrealizowanych na jej potrzeby, prezentowane w formie ustaleń *de lege lata* i *de lege ferenda*, mogą zostać wykorzystane zarówno w toku reformy tej ważnej przestrzeni prawa karnego wykonawczego, jak i do bieżącego usprawnienia pracy organów postępowania wykonawczego. Warto wskazać, że zainteresowanie wynikami tych badań wyraziła już Służba Więzienna (*Pismo Dyrektora Biura Dyrektora Generalnego SW BDG-064-62/16/646 z dnia 21.09.2016 r.*).

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

W czasie pracy na Uniwersytecie Wrocławskim moje zainteresowania naukowe koncentrowały się wokół kilku zagadnień z zakresu prawa karnego wykonawczego, które uczyniłem przedmiotem szerszej naukowej eksploracji. Widocznym efektem mojej aktywności naukowej jest 68 prac naukowych opublikowanych w latach 2003-2017, w tym 56 wydanych po uzyskaniu stopnia doktora i zatrudnieniu na Uniwersytecie Wrocławskim (2008

rok). Na mój dorobek naukowy składają się 2 monografie, samodzielna redakcja naukowa 4 monografii zbiorowych, autorstwo i współautorstwo 59 artykułów naukowych i rozdziałów w pracach zbiorowych oraz 3 recenzje książek. Podziału materii badawczej, w okresie po 2008 roku, pozwolę sobie dokonać przytaczając tylko wybrane pozycje z mojego dorobku spośród tych, które ukazały się w okresie po zatrudnieniu na stanowisku adiunkta w Katedrze Prawa Karnego Wykonawczego (całość dorobku zamieszczono w Załączniku nr 4). Efekty swoich badań przedstawiałem również w formie referatów na konferencjach naukowych (pełna lista moich wystąpień oraz zorganizowanych konferencji zamieszczona została w Załączniku nr 4).

W trakcie studiów doktoranckich najważniejszym obszarem mojej działalności badawczej pozostawała problematyka wykonywania leczniczych środków zabezpieczających, co wiązało się z przygotowywaną przeze mnie dysertacją doktorską na ten temat. Instytucja ta była wówczas stosunkowo słabo opracowana, zwłaszcza na gruncie doktryny prawa karnego wykonawczego. Kolejne nowelizacje tylko potwierdzały, iż w bliskiej perspektywie wymagać będzie ona szerszej reformy, dla której podstaw mogłyby dostarczyć wyniki badań nad kształtem normatywnym i rzeczywistym funkcjonowaniem tych środków. Było to dla mnie impulsem do tego aby po uaktualnieniu i koniecznej modyfikacji, opublikować treść rozprawy doktorskiej pod zmienionym tytułem („*Lecnicze środki zabezpieczające w polskim prawie karnym i praktyka ich wykonywania*”, Wrocław 2009 r.). Warto podkreślić, iż książka ta była w tamtym czasie w zasadzie pierwszą próbą monograficznego opracowania tej instytucji, szeroko uwzględniającą zagadnienia postępowania wykonawczego. Zawarte w jej zakończeniu liczne wnioski *de lege lata* i *de lege ferenda* oparte były m.in. o wyniki badań empirycznych zrealizowanych na dokumentacji lekarskiej, aktach z postępowania wykonawczego 240 osób internowanych w zakładach psychiatrycznych oraz opiniach psychiatrów i psychologów zatrudnionych w sześciu tego typu placówkach w całym kraju. W związku z tym, iż na przestrzeni kolejnych lat zagadnienie środków zabezpieczających stało się przedmiotem gorącej debaty naukowej, a w roku 2015 zasadniczych zmian w prawie, swoje zainteresowania naukowe w tej przestrzeni kontynuowałem także później. Znalazły one rozwinięcie w opracowaniach problemowych (m.in. *Zadania Komisji Psychiatrycznej do spraw Środków Zabezpieczających. Stan obecny i postulaty zmian normatywnych*, Archiwum Medycyny Sądowej i Kryminologii 2013 r., nr 3; *Stosowanie warunkowego zwolnienia z reszty kary pozbawienia wolności w kontekście decyzji o wykonywaniu postpenalnego środka zabezpieczającego z art. 95a KK*, Probacja 2014 r., nr 2; *Sposób wykonania kary pozbawienia wolności wobec skazanych za przestępstwa seksualne a przedłużenie izolacji penalnej w trybie art. 95a KK*, Przegląd Więziennictwa Polskiego 2014, nr 84; *Kontrola i nadzór nad*

wykonywaniem leczniczych środków zabezpieczających, Prokuratura i Prawo 2011 r., nr 7-8; *Projektowane zmiany w zakresie stosowania i wykonywania leczniczych środków zabezpieczających (uwagi do projektu ustawy o zmianie ustawy Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw w wersji z dnia 17 kwietnia 2014 r.)*, Przegląd Więziennictwa Polskiego 2014 r., nr 83- *dwie ostatnie publikacje we współautorstwie z T. Kalisz*). W pracach tych podjąłem się kolejno: analizy systemu kwalifikującego sprawców do zakładów psychiatrycznych, stworzenia wykładni umożliwiającej stosowanie warunkowego zwolnienia wobec skazanych z zaburzeniami preferencji seksualnych, wyjaśnienia skomplikowanych relacji, jakie łączą karę pozbawienia wolności z wybranymi środkami postpenalnymi, oceny mechanizmów gwarantujących prawidłowe i legalne wykonywanie środków zabezpieczających a także omówiłem najważniejsze założenia głębokiej reformy tej instytucji, która nastąpiła w 2015 roku. Środki zabezpieczające stanowiły również temat moich wystąpień konferencyjnych.

Kolejnym polem mojej aktywności naukowej stały się kwestie dotyczące statusu prawnego skazanych. Określenie zakresu praw i obowiązków osadzonych a także mechanizmów zabezpieczających ich prawidłową realizację stało się po 1989 roku jednym z zasadniczych wyzwań, jakie stanęły przed nauką prawa karnego wykonawczego. To zadanie nabiera szczególnej wymowy w odniesieniu do osób pozbawionych wolności, gdzie zakres ujętych wyrokiem sądu swobód i wolności zdaje się być najszerszy. Wśród publikacji mojego autorstwa na ten temat chciałbym zwrócić uwagę na cykl poświęcony odpowiedzialności dyscyplinarnej skazanych (*Procedura wymiaru i wykonania kar dyscyplinarnych wobec skazanych na karę pozbawienia wolności. Część I (art. 144 kkw- art.145 kkw)*, Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego, t. XXIX, Wrocław 2013 r.; *Prawne i aksjologiczne założenia systemu odpowiedzialności dyscyplinarnej skazanych. Refleksje na tle art. 142 kkw* [w:] *Nullum crimen sine lege. Materiały II Ogólnopolskiego Zjazdu Młodych Karnistów*, red. I. Sepiolo, Poznań 2013 r.; *Procedura wymiaru i wykonania kar dyscyplinarnych wobec skazanych na karę pozbawienia wolności. Część II (art. 146 kkw- art.149 kkw)*, Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego, t. XXX, Wrocław 2013 r.; *Z badań nad karami dyscyplinarnymi: umieszczenie w celi izolacyjnej w praktyce penitencjarnej*, [w:] *Z problematyki badań empirycznych w prawie karnym wykonawczym*, red. Adam Kwieciński, Wrocław 2015 r.). W ramach tego cyklu tematycznego podjąłem próbę skomentowania wszystkich najważniejszych przepisów (Oddział 9 Rozdziału X KKW) regulujących postępowanie dyscyplinarne wobec skazanych, dodatkowo ilustrując to praktyką realizacji najsurowszej z kar. Wydaje się, że ta problematyka zasługuje na szczególną uwagę, gdyż kary tego rodzaju stanowią jeden z najdotkliwiej odczuwalnych przez skazanych przykładów

pomniejszenia ich praw w czasie pobytu w zakładzie karnym a procedura ich wymiaru i wykonania do dziś budzi rozbieżności. Status prawny skazanego był przedmiotem dalszych badań, których zwieńczeniem były kolejne artykuły podejmujące tą kluczową, z punktu widzenia interesów skazanego, kwestię (m.in. *Obowiązki skazanych na karę pozbawienia wolności w świetle kodeksu karnego wykonawczego*, Wrocławskie Zeszyty Sądowe 2012 r., nr 3- współautor B. Myrna; *Orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka a prawo do korespondencji skazanego i tymczasowo aresztowanego*, Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego 2013 r., t. XXIX - współautorka P. Chabier; *Z problematyki przestępstwa znęcania się nad osobą pozbawioną wolności (art. 247 k.k.): aspekty karnomaterialne i penitencjarne*, [w:] Wybrane zagadnienia typizacji przestępstw zmodyfikowanych, red. J. Brzezińska, Wrocław 2014 r.; *Instytucja skargi w postępowaniu wykonawczym. Rozważania na tle pojęcia statusu prawnego skazanego*, [w:] Profesor M. Cieślak-osoba, dzieło, kontynuacje. Księga Pamiątkowa Prof. M. Cieślaka, red. W. Cieślak, S. Steinborn, Gdańsk 2013 r.- współautor T. Kalisz; *Podstawy prawne realizacji prawa do wolności religijnej w warunkach izolacji penitencjarnej. Rozważania na marginesie dyskusji o zjawisku multikulturowości populacji więziennej*, [w:] Przegląd Prawa i Administracji 2015, t. 100/2). Poza ogólną analizą katalogu obowiązków skazanego, starałem się w nich przybliżyć podstawy prawne funkcjonowania skazanych i tymczasowo aresztowanych w tak ważnych sferach jak: możliwość korespondencyjnego kontaktu z bliskimi i z instytucjami publicznymi czy też dotyczące swobody i zakresu praktyk religijnych. Przedmiotem moich rozważań była penalizacja zachowań godzących w sferę psychiczną i fizyczną osób osadzonych. W ramach tej grupy publikacji dokonano też analizy, kluczowego z punktu widzenia wykładni całego rozdziału X KKW, przepisu art. 67 KKW poświęconego celom wykonywania kary pozbawienia wolności. Krytycznej ocenie poddałem także zmiany w mechanizmach zaskarżania decyzji organów postępowania wykonawczego.

Ważnym wątkiem w moich badaniach od początku pozostawały zagadnienia związane z odrębnym traktowaniem pewnych grup osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych. Postępująca indywidualizacja oraz specjalizacja w działalności penitencjarnej sprawia, że od szeregu lat obserwujemy proces wydzielania coraz to nowych grup skazanych, wobec których znajdują zastosowanie specjalne zasady wykonywania kary pozbawienia wolności. Proces ten wymaga niezwykle przemyślanego wkomponowania nowych regulacji w istniejące do tej pory otoczenie normatywne. Podsumowaniem tego kierunku zainteresowań naukowych była, redagowana przeze mnie, książka pt. *Postępowanie z wybranymi grupami skazanych w polskim systemie penitencjarnym. Analiza prawna* (Wyd. Wolters Kluwer 2013

r.). W zebranych tam opracowaniach zawarto rozważania teoretycznoprawne, ale także analizę praktyki traktowania szczególnych grup osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych (skazanych na kary skrajnie długie, cudzoziemców, kobiet, odbywających karę aresztu wojskowego, recydywistów, więźniów sumienia, młodocianych, skazanych szczególnie chronionych, niebezpiecznych i innych). Podobna analiza stała się przedmiotem innych moich prac wydanych po uzyskaniu stopnia doktora. Zawierały one m.in. ocenę istniejących regulacji składających się na status skazanych posiadających potomstwo (*Skazani- rodzice. Sytuacja prawna osadzonych sprawujących opiekę nad dziećmi*, Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego 2012 r., t. XXVIII), formułowałem tam postulaty co do optymalnego modelu postępowania wobec skazanych wykazujących dysfunkcje sfery zdrowotnej (*Skazani z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi*, [w:] *Postępowanie z wybranymi grupami skazanych w polskim systemie penitencjarnym. Analiza prawna*, red. A. Kwieciński, Wolters Kluwers 2013 r.; *Prawnokarne aspekty systemu terapii skazanych uzależnionych od alkoholu*, *Ius Novum* 2014, nr 3) oraz podejmowałem na ich łamach próby znalezienia właściwych rozwiązań dla narastającego problemu seniorów w zakładach karnych (*Terapia, opieka czy resocjalizacja? Optymalizacja modelu traktowania osób starszych w warunkach izolacji penitencjarnej. Uwagi na tle książki S. Grzesiaka „Praca penitencjarna z więźniami seniorami”*, *Probacja* 2014 r., nr 3).

Chronologicznie najnowszą płaszczyznę moich zainteresowań badawczych stanowią kwestie dotyczące wykonywania kar i środków o charakterze wolnościowym. Intensywne poszukiwanie przez ustawodawcę alternatywnych, w stosunku do kary pozbawienia wolności, sposobów reakcji na popełnienie czynu zabronionego, wymusza zmiany także w postępowaniu wykonawczym. Przestrzeń wykonawcza staje się w ten sposób naturalnym obiektem badań zmierzających w kierunku wzmocnienia efektywności i usprawnienia realizacji tego rodzaju kar i środków dla wydobywania z nich potencjału poprawczego. W tej dziedzinie koordynowałem w Katedrze Prawa Karnego Wykonawczego projekt naukowy dotyczący problematyki wykonywania kary ograniczenia wolności. Obejmował on organizację wraz z Sądem Okręgowym we Wrocławiu ogólnopolskiej konferencji naukowej (*„Kara ograniczenia wolności w perspektywie nowych założeń polityki kryminalnej w Polsce”*, Wrocław 25-26 luty 2016 r.) oraz redakcję monografii poświęconej temu zagadnieniu (*Teoretyczne i praktyczne aspekty wykonywania kary ograniczenia wolności*, Wrocław 2016 r.). W książce znalazły się teksty badaczy prawa karnego jak i praktyków, które z jednej strony stanowiły zebranie doświadczeń związanych z wykonywaniem tej kary a z drugiej zawierały liczne postulaty zmian instytucjonalnych, jak i organizacyjnych w tym

obszarze prawa karnego wykonawczego. Na polu problematyki związanej z wykonywaniem kar i środków o charakterze nieizolacyjnym byłem autorem szeregu prac dotyczących: szczególnych postaci warunkowego zwolnienia (*Warunkowe zwolnienie skazanych za przestępstwo popełnione w stanie ograniczonej poczytalności. Refleksje na tle art. 95 k.k.*, Przegląd Więziennictwa Polskiego 2012, nr 76-77; *Instytucja odroczonego warunkowego zwolnienia (art. 164 § 2 kkw) w procesie społecznej readaptacji skazanych*, Probacja 2014 r., nr 1), zadań kuratora sądowego w postępowaniu wykonawczym (*Contemporary challenges in the work of court probation officer for adults : critical recognition from the perspective of the Polish experience*, Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego 2014 r., t. XXXIV; *Dozór kuratora sądowego nad sprawcami wymagającymi stosowania szczególnych środków leczniczych lub terapeutycznych. Tymczasowy element zmian w prawie czy może ich nieunikniona perspektywa?* Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego 2014 r. nr specjalny, t. XXXIII), wykonywania kary ograniczenia wolności (*Key problems relating to the enforcement of restriction of liberty in Poland: remarks in the context of changes in criminal enforcement law*, Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego 2015, t. 38) czy też nowej regulacji dozoru elektronicznego po jego przeniesieniu do Kodeksu karnego wykonawczego (*Kilka uwag o nowym modelu dozoru elektronicznego w świetle ustawy z 20 lutego 2015 roku*, [w:] *Problemy współczesnego prawa karnego i polityki kryminalnej: księga jubileuszowa Profesora Zofii Sienkiewicz, red. M. Bojarski, J. Brzezińska, K. Łucarz, Wrocław 2015 r.*).

Poza wyżej opisanymi obszarami badawczymi, mój dorobek naukowy uzupełniają liczne prace z zakresu prawa karnego wykonawczego, w których podejmowałem się analizy innych, niż wcześniej omówione, instytucji istotnych dla sprawnego i prawidłowego wykonywania kar. W zdecydowanej większości są to opracowania zainspirowane potrzebą zabrania głosu w dyskusji lub próbą wyjaśnienia wątpliwości powstałych wokół nowych regulacji prawnych. Czymś naturalnym jest, iż w okresie niezwykle dynamicznie postępującego procesu legislacyjnego środowisko naukowe w trosce o racjonalność i jakość lawinowo wprowadzanych zmian czuje się w szczególnym obowiązku do ich wnikliwej oceny. Tak było w przypadku projektu badawczego, który miał za zadanie ocenę zmian legislacyjnych po roku 2009. W ramach tego zadania podjąłem się redakcji naukowej pracy zbiorowej, w której 13 naukowców z całej Polski dokonało drobiazgowej analizy zmian w najważniejszych obszarach funkcjonowania prawa karnego wykonawczego (*Zmiany w prawie karnym wykonawczym w latach 2009-2014 r.*, C.H. Beck Warszawa 2014 r.). Byłem także organizatorem konferencji naukowej (*Prawo karne wykonawcze w systemie środków zwalczania przestępczości*, Wrocław 26 czerwca 2015 r), która stanowiła podsumowanie

doświadczeń zgromadzonych w toku prac nad w/w projektem. Skomentowaniu bieżących zmian w prawie poświęciłem także kilka kolejnych opracowań artykułowych odnoszących się m.in. do kwestii zasadności i poprawności wprowadzenia do postępowania wykonawczego przepisów dotyczących pokrzywdzonych przestępstwem, krytycznego spojrzenia na zmiany jakie zaszły w obszarze klasyfikacji skazanych czy pomocy postpenitencjarnej oraz nowych zasad rozpoczęcia wykonywania orzeczeń (m.in. *Obowiązek informowania pokrzywdzonego o opuszczeniu przez skazanego zakładu karnego - uwagi na tle stosowania art. 168a kkw*, Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego 2011 r., t. XXVII.; *Kierowanie skazanych do właściwych zakładów karnych. Uwagi na tle zmian w zakresie regulacji prawnej klasyfikacji penitencjarnej*, [w:] Księga Jubileuszowa ku czci Prof. T. Szymanowskiego, Warszawa 2013 r.-współautor L. Bogunia; *Procedura doprowadzenia skazanego do aresztu śledczego celem odbycia kary. Rozważania na tle nowego brzmienia art. 79 kkw*, Przegląd Policyjny 2013 r., nr 3; *Nowy kształt przepisów służących przygotowaniu skazanego do opuszczenia zakładu karnego i określających warunki udzielania mu pomocy. Wzmocnienie efektywności procesu readaptacyjnego czy tylko racjonalizacja jego kosztów?* [w:] A. Kwieciński (red.) *Zmiany w prawie karnym wykonawczym w latach 2009-2014 r.*, C.H. Beck Warszawa 2014 r.). Pozostałe publikacje dotyczą zagadnień ogólnych w prawie karnym wykonawczym (*Zadania Policji w postępowaniu karnym wykonawczym*, Policja. Kwartalnik kadry kierowniczej Policji nr 3, 2011 r.- współautor P. Pałaszewski; *Rola diagnozy stanu zdrowia psychicznego skazanego w postępowaniu karnym wykonawczym*, Przegląd Więziennictwa Polskiego 2013 r. nr 81; *Cele izolacji penitencjarnej w perspektywie odrzucenia idei przymusowej resocjalizacji*, Przegląd Prawa i Administracji 2013 r., T. 95 -współautor T. Kalisz). Podejmowałem się też analizy i oceny przepisów, które ówczesnie były przedmiotem poważnych kontrowersji w doktrynie. Do takich zaliczyć trzeba regulacje dotyczące wykonywania tymczasowego aresztowania wobec osób cierpiących na zaburzenia psychiczne (*Utrzymanie tymczasowego aresztowania w trybie art. 264 § 3 kpk w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, Prokuratura i Prawo 2013 r., nr 11) czy Ustawę o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzającymi zagrożenie dla życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób (*Krajowy Ośrodek Zapobiegania Zachowaniom Dysocjalnym. Podstawy prawne, organizacja oraz zasady funkcjonowania*, [w:] *Na styku prawa karnego i prawa o wykroczeniach. Zagadnienia materialnoprawne oraz procesowe*. Księga Jubileuszowa dedykowana Prof. M. Bojarskiemu, t. 2, red. J. Sawicki, K. Łucarz, Wrocław 2016 r.). W ramach ogólnej problematyki prawa karnego wykonawczego zorganizowałem również dwie ogólnopolskie konferencje naukowe („*Prawo karne*

wykonawcze w systemie nauk kryminologicznych”, Wrocław 15.09.2011 r. oraz wspólnie z OISW Wrocław „Zatrudnienie skazanych. W poszukiwaniu nowego modelu funkcjonowania instytucji izolacyjnych, Wrocław 25.11.2016 r.).

Na osobne omówienie zasługują opracowania, które prezentują wyniki badań empirycznych. Prawo karne wykonawcze należy bowiem do tych dyscyplin wiedzy prawniczej, dla których wyniki ustaleń empirycznych są szczególnie istotne przy weryfikacji i ewentualnej korekcie obowiązujących przepisów, tudzież przygotowaniu nowych rozwiązań normatywnych. W uznaniu tej specyficznej cechy prawa karnego wykonawczego, a także dla poszanowania tradycji prowadzenia tego rodzaju badań naukowych w Katedrze Prawa Karnego Wykonawczego Uniwersytetu Wrocławskiego, podjąłem się redakcji naukowej książki poświęconej tej problematyce (*Z problematyki badań empirycznych w prawie karnym wykonawczym*, Wrocław 2015 r.). Na zbiór ten składają się artykuły pracowników i doktorantów Katedry przybliżające historię tego rodzaju działalności (artykuł mojego autorstwa nt. *Rozwój badań nad wykonywaniem kar na Uniwersytecie Wrocławskim*), metodologię ich prowadzenia oraz prezentujące najnowsze wyniki badań własnych poszczególnych Autorów (w tym przygotowane przeze mnie opracowanie *Z badań nad karami dyscyplinarnymi: umieszczenie w celi izolacyjnej w praktyce penitencjarnej*). Doniesienia z prowadzonych badań empirycznych znalazły się także w innych publikacjach (*Karać czy leczyć? Budowa polskiego modelu postępowania ze skazanymi z zaburzeniami preferencji seksualnych. Raport z badań*, [w:] *Postępowanie z wybranymi grupami skazanych w polskim systemie penitencjarnym. Analiza prawna*, red. A. Kwieciński, Wolters Kluwers 2013 r., *Skazani z zaburzeniami preferencji seksualnych w polskim systemie penitencjarnym*, *Przegląd Więziennictwa Polskiego* 2008 r., nr 60 oraz *Polskie więziennictwo w percepcji sędziów penitencjarnych i dyrektorów zakładów karnych*, *Państwo i Prawo* 2015 r., nr 2.–współautor dwóch ostatnich T. Kalisz). Prezentacji wyników badań empirycznych poświęcone zostały również odrębne części napisanych przeze mnie monografii (opisywane wcześniej „*Lecznicze środki zabezpieczające w polskim prawie karnym i praktyka ich wykonywania*”, Wrocław 2009 r. oraz „*Wykonywanie kary pozbawienia wolności w systemie terapeutycznym*”, Warszawa 2017 r.). Podejmowane przeze mnie badania oraz ustalenia będące ich rezultatem stanowiły zawsze asumpt do formułowania licznych postulatów *de lege lata* i *de lege ferenda* zmierzających do usprawnienia opisywanych instytucji prawa karnego wykonawczego.

Szczegółowe efekty mojej działalności składającej się na dorobek naukowy, zwłaszcza wykaz publikacji naukowych, opiekę naukową nad doktorantami w charakterze promotora pomocniczego, listę wygłoszonych referatów wraz z informacjami o udziale w komitetach organizacyjnych konferencji naukowych, udział w kolegiach redakcyjnych czasopism, towarzystwach naukowych oraz w projektach badawczych, zawiera załącznik nr 4. W tym samym dokumencie zamieściłem ważniejsze osiągnięcia na polu dydaktycznym i w zakresie popularyzacji nauki.

Andrzej Kwieciński